

Krzysztof Bierwiaczonek Tomasz Nawrocki

Instytut Socjologii, Uniwersytet Śląski

***Miejska przestrzeń publiczna i jej
znaczenie dla tożsamości miasta i
jego mieszkańców.***

Na przykładzie miast śląskich.

Warszawa, EUROREG, 29.05.2014

Przestrzeń publiczna

*Banalizacja, pojęcie „wytrych”,
koncept niesprawny intelektualnie
– K. Nawratek*

W stronę typu idealnego miejskiej przestrzeni publicznej

Typ idealny - „celowo zaplanowana selekcja,
abstrakcja i kombinacja” mającą na celu
zaprezentowania zestawu kryteriów, które
posłużą „jako podstawa porównania
empirycznych przypadków”

[McKinney za Bailey 1994: 23]

1. Przestrzeń publiczna - przestrzeń „czynienia czegoś wiadomym innym jej uczestnikom” [Marody, Giza-Poleszczuk 2004: 274]

Katowice, ul. Stawowa
(2011 rok)
Fot. Tomasz Nawrocki

2. Przestrzeń publiczna – przestrzeń **dostępna** dla osób chcących tam przebywać z własnej woli

- Dzięki temu możliwe jest zachodzenie niekoniecznie planowanych wcześniej kontaktów ze znanymi lub obcymi dla jednostki osobami

Tychy. Osiedle Z.
(2012 rok)
Fot. Bożena
Fabiańczyk

3. Przestrzeń publiczna – przestrzeń poddana kontroli.

- Kluczowe pytanie: jacy aktorzy sprawują kontrolę nad przestrzenią?

Cieszyn. Park Pokoju
(2012 rok)
Fot. Krzysztof
Bierwiaszonek

4. Przestrzeń publiczna służy **publicznemu interesowi** i tak jest postrzegana przez wspólnotę (miejską)

Tychy. Odsłonięcie
rzeźby plenerowej
prof. Hanny
Adamczewskiej-
Wejchert i prof.
Kazimierza
Wejcherta.
11.11.2013r.
Fot. Krzysztof
Bierwiazzonek

5. Przestrzeń publiczna jest zorganizowana

Gliwice. Centrum Handlowe Forum
(2012 rok)
Fot. Tomasz Nawrocki

Katowice. Śródmieście: Spodek i Rondo
Sztuki (2011 rok)
Fot. Krzysztof Bierwiazzonek

Zorganizowanie przestrzeni publicznej według Mirosławy Marody i Hanny Gیزی Poleszczuk wyraża się poprzez:

- *wmontowanie* w nią reguł i znaków ułatwiających współprzebywanie w niej większej liczby uczestników,
- mniej lub bardziej wyraziste „zdefiniowanie granicy, między tym, co publiczne, a tym co prywatne”.
- „wmontowanie” w nią „formalnych instytucji” (państwo ze swymi agendami, instytucje samorządowe, „oddolnie” tworzone z inicjatywy jednostek lub grup społecznych

[Marody, Giza-Poleszczuk 2004: 274]

Precyzując kategorię przestrzeni publicznej nie można jednak tracić z pola widzenia tego, że jej istotę określa nie to, czy coś jest prywatne czy publiczne, komercyjne czy obywatelskie, otwarte lub zamknięte. Charakter przestrzeni publicznej jest determinowany bowiem przez tych, którzy tę przestrzeń użytkują.

Z perspektywy użytkowników przestrzeni publicznej istotne jest jej

- bezpieczeństwo
- estetyka
- dostępność
- przyciąganie („magnetyzm”)
- dospołeczność (sprzyjanie interakcjom)
- możliwość spotkania innych osób (miejsce spotkań)
- możliwość podejmowania różnorodnych działań

Tożsamość miasta – nawiązania teoretyczne

Mikołaj Madurowicz: „miasto posiada tożsamość, [która] wyrasta z określonej kultury, geografii, historii, jest odwzorowaniem procesów, które w nim zachodzą [...]. Tożsamość miejską niekiedy rozumie się podobnie, jak ‘genius loci’, geniusz miejsca, duch opiekuńczy miejsca, którego obecność zdradza raz krajobraz, to znowu architektura, sami ludzie, bądź funkcjonujące mity i przesady” [Madurowicz 2008: 103]

Tożsamość miasta – nawiązania teoretyczne

Ewa Rewers: tożsamość nie jest raz na zawsze dana, zmienia się z miastem i z ludźmi je zamieszkującymi. Splot czynników zewnętrznych i wewnętrznych powoduje, że tożsamość „nie jest nigdy dana, przyjęta, albo osiągnięta” [Rewers 2005: 294]

Tożsamość vs utożsamienie

- Tożsamość to przekonanie, że właśnie tutaj jesteśmy u siebie, „zakorzenieni w sposób tak oczywisty, że nikt nas nie może tego miejsca [...] pozbawić”
- Inaczej sytuacja wygląda w przypadku utożsamienia. Wówczas zachodzi tylko możliwość zakorzenienia, które „nie obiecuje bycia u siebie, lecz czyni dostępnym dochodzenie do tożsamości jakiegokolwiek” . Utożsamianie opiera się na „roszczeniu do uznania” formułowanym przez tego, kto chce być uznany za tego, kim jeszcze nie jest

[Rewers 2005: 292]

Koncepcja tożsamości przestrzennej

[Weichart 1990, Łukowski 2002]

- *Umysłowa reprezentacja i emocjonalno-afektywna ocena danego wycinka środowiska, które jednostka włącza do koncepcji samej siebie i postrzega jako część samej siebie.*
- *W odniesieniu do zbiorowości społecznych jest to tożsamość pewnej grupy, która postrzega określony fragment przestrzeni jako część składową poczucia wspólnej przynależności, które jest funkcjonalne wobec spójności grupowej i stanowi przy tym element ideologicznej reprezentacji koncepcji „My” [Weichart za Łukowski 2002: 82-83]*

Wymiary tożsamości przestrzennej

Tożsamość przestrzenna

Spółeczna
tożsamość
przestrzenna

Indywidualna
identyfikacja
przestrzenna

Tożsamość
przestrzenna
na poziomie
systemu
społecznego

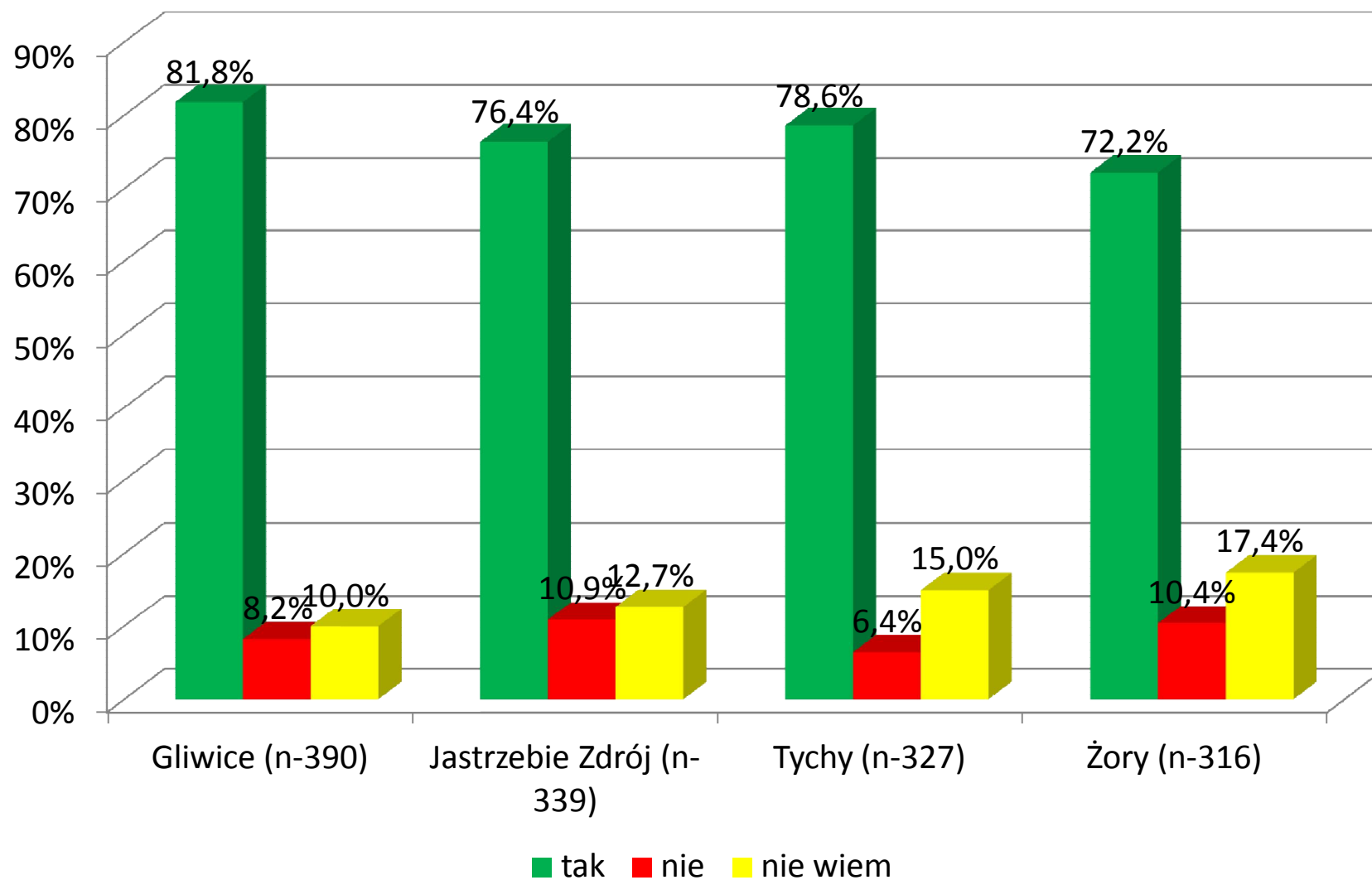
Podstawowe informacje o badaniach

- „Społeczne doświadczanie miejskich przestrzeni publicznych” (2012 r., Jastrzębie Zdrój, Tychy, Żory, n-984, próba dobrana kwotowo)
- „Gliwice – dylematy tożsamości śląskiego miasta” (2013 r., Gliwice, n-390, próba dobrana kwotowo)

Podstawowe dane o badanych miastach

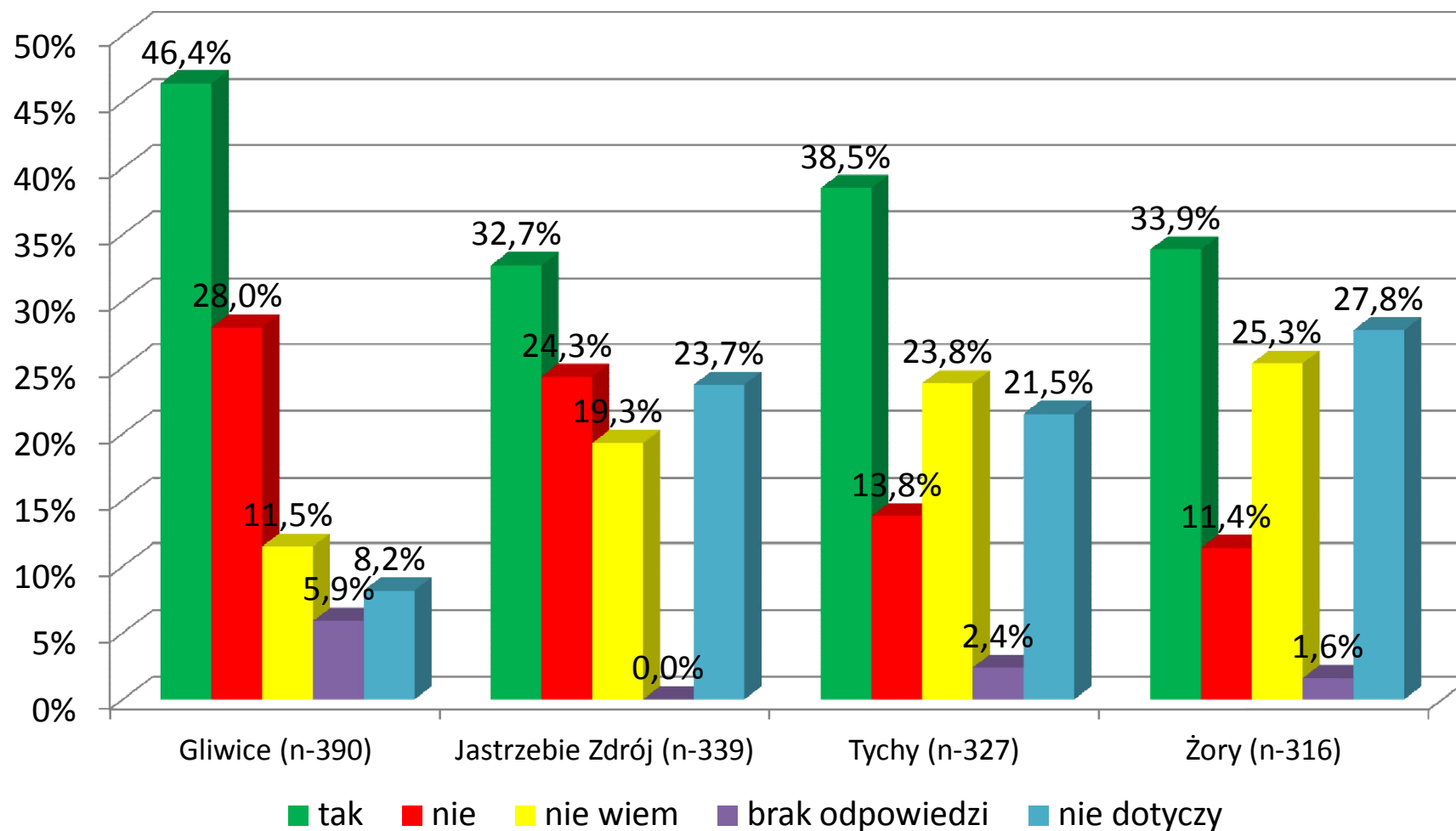
	Gliwice	Jastrzębie Zdrój	Tychy	Żory
Prawa miejskie	1276r.	1963r.	1951r.	1272r.
Powierzchnia (w km ²)	134	85	82	65
Liczba ludności na 31.12.2012.	186210	91723	129112	62052
Maksymalna liczba ludności Rok	223493 (1988r.)	104594 (1991r.)	138 801 (1991r.)	67107 (1994r.)
Największy przyrost liczby ludności (lata)	Ok. 40 tys. (1945-1955)	Ok. 81 tys. (1965-1975)	Ok. 47 tys. (1975-1985)	Ok. 40 tys. (1975-1985)
Prognozowana liczba ludności w 2030r.	174013	76346	107419	48114
Stopa bezrobocia na dzień 28.02.2014	7,8%	9,5%	6,9%	11,3%
Odsetek osób w wieku powyżej 13 lat z wyższym wykształceniem	21,7	11,3	18,5	12,9
Istnienie klasycznego rynku	tak	nie	nie	tak

Poczuciem identyfikacji z miastem

Źródło: badania własne

Istnienie przestrzeni wzmacniających poczucie identyfikacji z miastem - tożsamość przestrzenna na poziomie indywidualnym

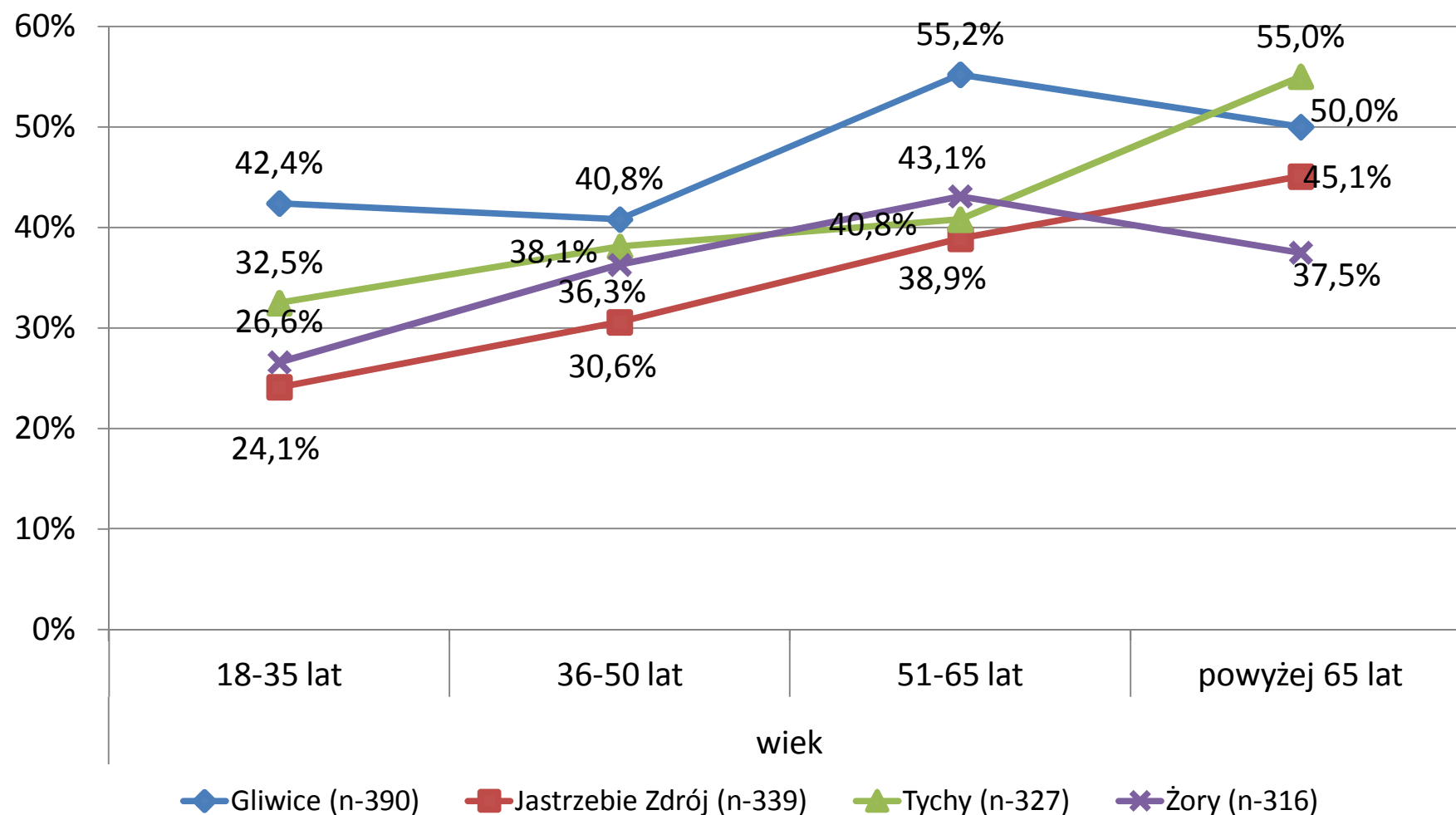

Źródło: badania własne

Typy przywiązania do miejsca w Polsce i na Ukrainie – badania Marii Lewickiej (dane w%)

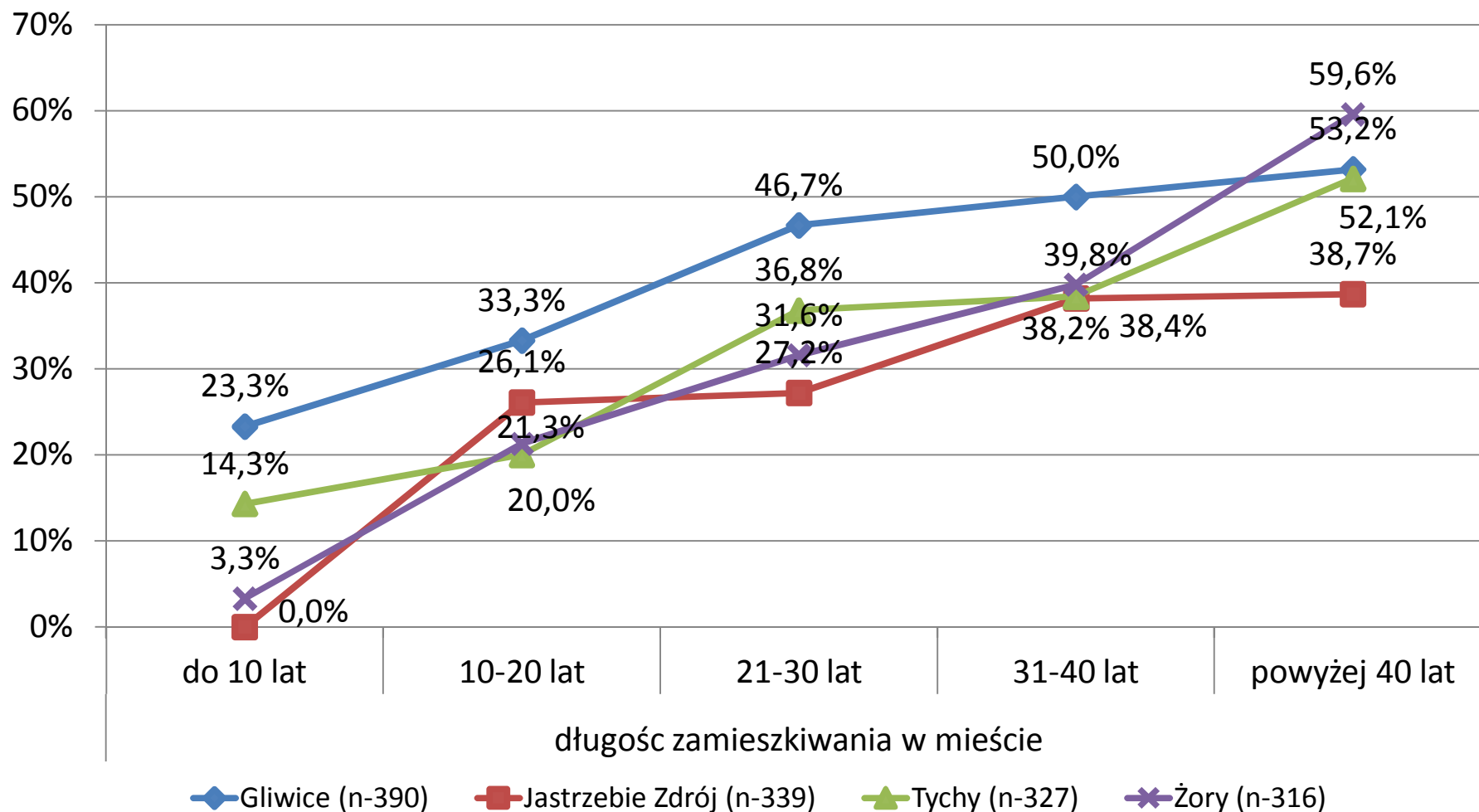
	Polska (n-2556)	Ukraina (n-3000)
Przywiązanie codzienne (tradycyjne)	18,1	20,7
Przywiązanie ideologiczne (aktywne)	23,8	26,7
Alienacja od miejsca	14,3	12,5
Relatywizm miejsca	18,3	22,4
Nieumiejscowienie	24,9	17,7

Wiek a posiadanie przestrzeni wzmacniających poczucie identyfikacji z miastem

Źródło: badania własne

Długość zamieszkiwania w mieście a posiadanie przestrzeni wzmacniającej poczucie identyfikacji z miastem

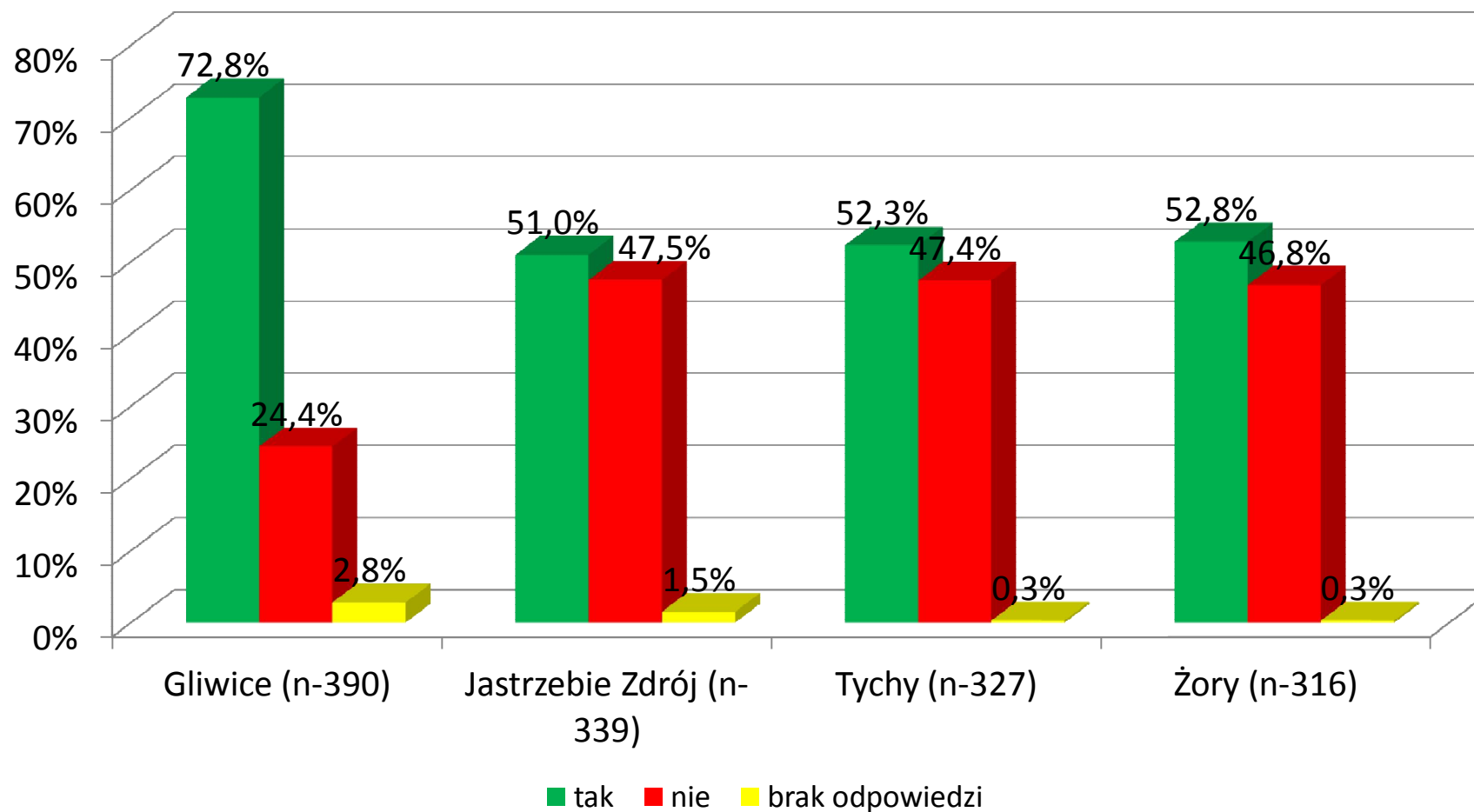
Źródło: badania własne

Miejsca wzmacniające poczucie identyfikacji z miastem

Gliwice (n-180)		Jastrzębie Zdrój (n-111)		Tychy (n-126)		Żory (n-104)	
osiedle/dzielnica zamieszkania	21,1%	Park Zdrojowy	38,7%	Ośrodek Wypoczynkowy Paprocany	30,2%	rynek	61,3%
rynek	18,9%	dzielnica Zdrój	22,5%	osiedle/dzielnica zamieszkania	23,0%	Stare miasto	15,1%
parki	13,3%	osiedle/dzielnica zamieszkania	12,6%	Plac Baczyńskiego	11,1%	parki	13,2%
radiostacja	11,6%	kopalnia	9,0%	Stare Tychy	10,3%	osiedle/dzielnica zamieszkania	11,3%

Źródło: badania własne

Posiadanie ulubionego miejsca w swoim mieście

Źródło: badania własne

Gliwice (n-285)

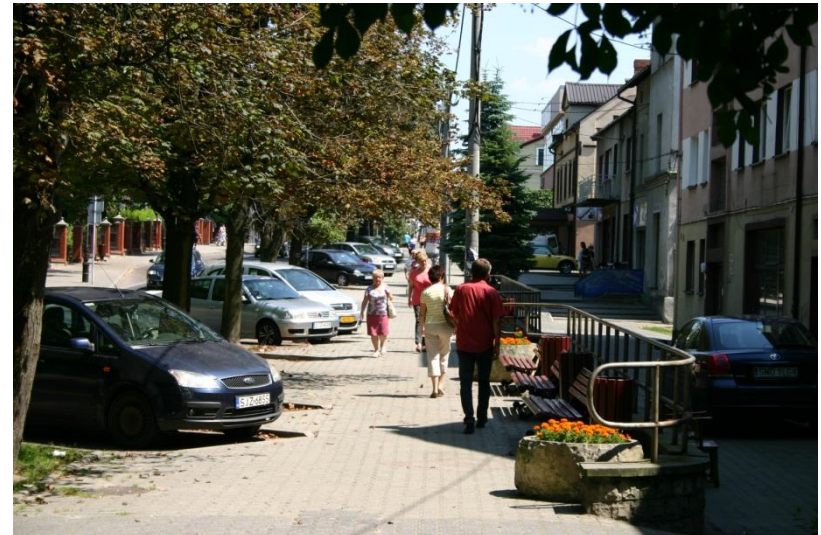
- Rynek – 23,1% →
- Park Chopina – 20,3%
- Parki – 10,8%
- Palmiarnia – 9,1% ↘
- Radiostacja – 4,2% ↘

Źródło: badania własne. Fot. Krzysztof Bierwiazzonek

Jastrzębie Zdrój (n-164)

- Park Zdrojowy - 50,0% →
- Zdrój (dzielnica) - 9,1 %
- Park - 4,9 %
- Galeria handlowa - 4,3%
- Hala widowiskowo-sportowa - 4,3%
- Stadion - 4,3% ↓

Źródło: badania własne. Fot. Krzysztof Bierwiazonek

Tychy (n-172)

- Paprocany (ośrodek wypoczynkowy) - 43,6% →
- Plac Baczyńskiego - 22,1% ↘
- Rynek (w Starych Tychach) - 6,4%
- Stare Tychy (dzielnica) - 5,2%
- Park Miejski -4,6% ↓

Żory (n-168)

- Rynek - 48,2% →
- Aquarion (basen) - 13,7%
- Park Cegielnia - 10,1%
- Park Staromiejski - 8,3%
- Park - 7,1% ↓

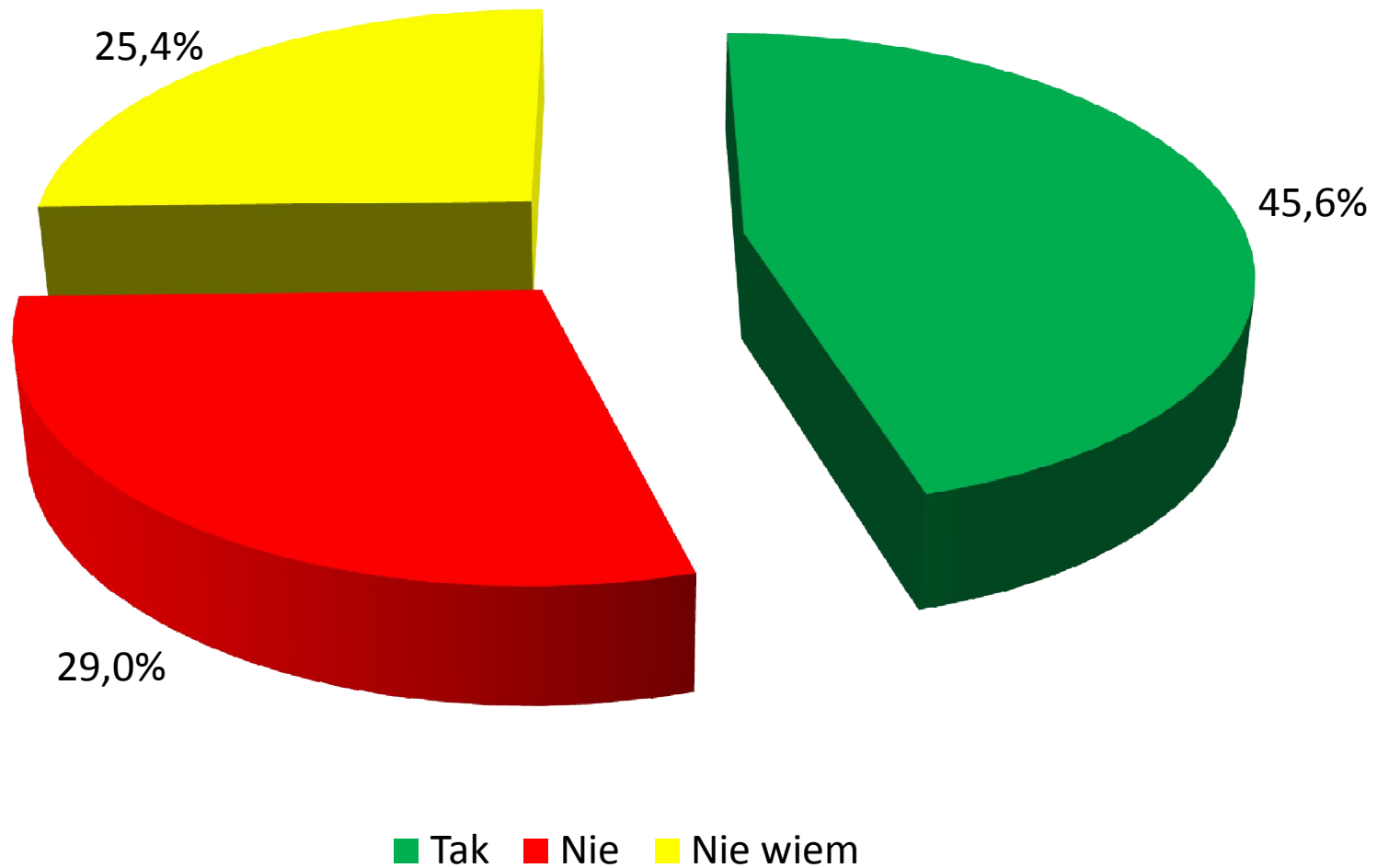
Źródło: badania własne. Fot. Mirella Wojciechowska, Beata Mazur, Grzegorz Gaszka

Miejsca ulubione - kategoryzacja

Gliwice (n-285)		Jastrzębie Zdrój (n-164)		Tychy (n-172)		Żory (n-168)	
Parki i tereny rekreacyjne	48,4%	Parki i tereny rekreacyjne	56,1%	Parki i tereny rekreacyjne	52,3%	Rynek i place miejskie	48,8%
Rynek i place miejskie	25,6%	Obiekty sportowe	13,4%	Rynek i place miejskie	28,5%	Parki i tereny rekreacyjne	25,0%
Osiedle/dzielnica zamieszkania	11,6%	Centrum handlowe	8,5%	Inne miejsce o skali miejskiej	8,7%	Obiekty sportowe	16,1%
Instytucje kultury	9,1%	Centrum miasta	8,5%	Osiedle/dzielnica zamieszkania	7,6%	Osiedle/dzielnica zamieszkania	8,9%
Skwer/park lokalny	8,6%	Skwer/park lokalny	8,5%	Skwer/park lokalny	5,8	Inne miejsce o skali lokalnej	8,9%

Źródło: badania własne.

Czy Gliwice są miastem oryginalnym? (n – 390)

Źródło: badania własne.

Najczęstsze uzasadnienia dla oryginalności Gliwic (n-178)

• Politechnika Śląska i instytuty badawcze	14,0%
• Zabytkowy charakter miasta	9,6%
• Dynamika rozwoju, inwestycje	9,6%
• Zielony charakter miasta	9,0%
• Historia	6,7%
• Radiostacja	6,2%
• Uroda miasta	5,6%
• Palmiarnia	5,1%
• Architektura	3,9%
....	
Prezydent Miasta	1,6%

Określenia najlepiej pasujące do Gliwic

(w %, n-390) (wybór spośród trzech określeń)

Określenie	%
Miasto polskie	48,7
Miasto śląskie	47,2
Miasto niemieckie	5,1
Miasto lwowiaków	9,0
Miasto europejskie	13,8
Miasto skomplikowanej historii	18,5
Miasto inteligenckie	27,4
Miasto robotnicze	15,1
Miasto nowoczesne	23,6
Miasto tradycyjne	20,0
Inne	2,1

Określenia a cechy społeczno-demograficzne

- Polskie - najczęściej określali Gliwice najstarsi mieszkańcy (60,9%) i osoby identyfikujące się jako Polacy (54,8%). Najrzadziej zaś osoby określające się jako Ślązacy (21,7%).
- Ślązacy - przypisywali Gliwicom niemiecki charakter (17,4%) i najczęściej określali je, jako śląskie miasto (82,6%).
- niemieckie miasto najczęściej wybierane było wśród najmłodszych mieszkańców (18-35 lat – 8,3%). Ta grupa z kolei najrzadziej wybierała określenie miasto lwowiaków (3,8%) i najczęściej miasto europejskie (17,4%)
- im młodszy mieszkaniec, tym częściej tym częściej określał Gliwice jako miasto nowoczesne

Dwa typy charakterystyk miasta

- Dla Ślązaków, to przede wszystkim śląskie miasto, o skomplikowanej historii i robotniczym charakterze.
- Dla osób identyfikujących się poprzez polskość, Gliwice to miasto polskie i miasto nowoczesne.

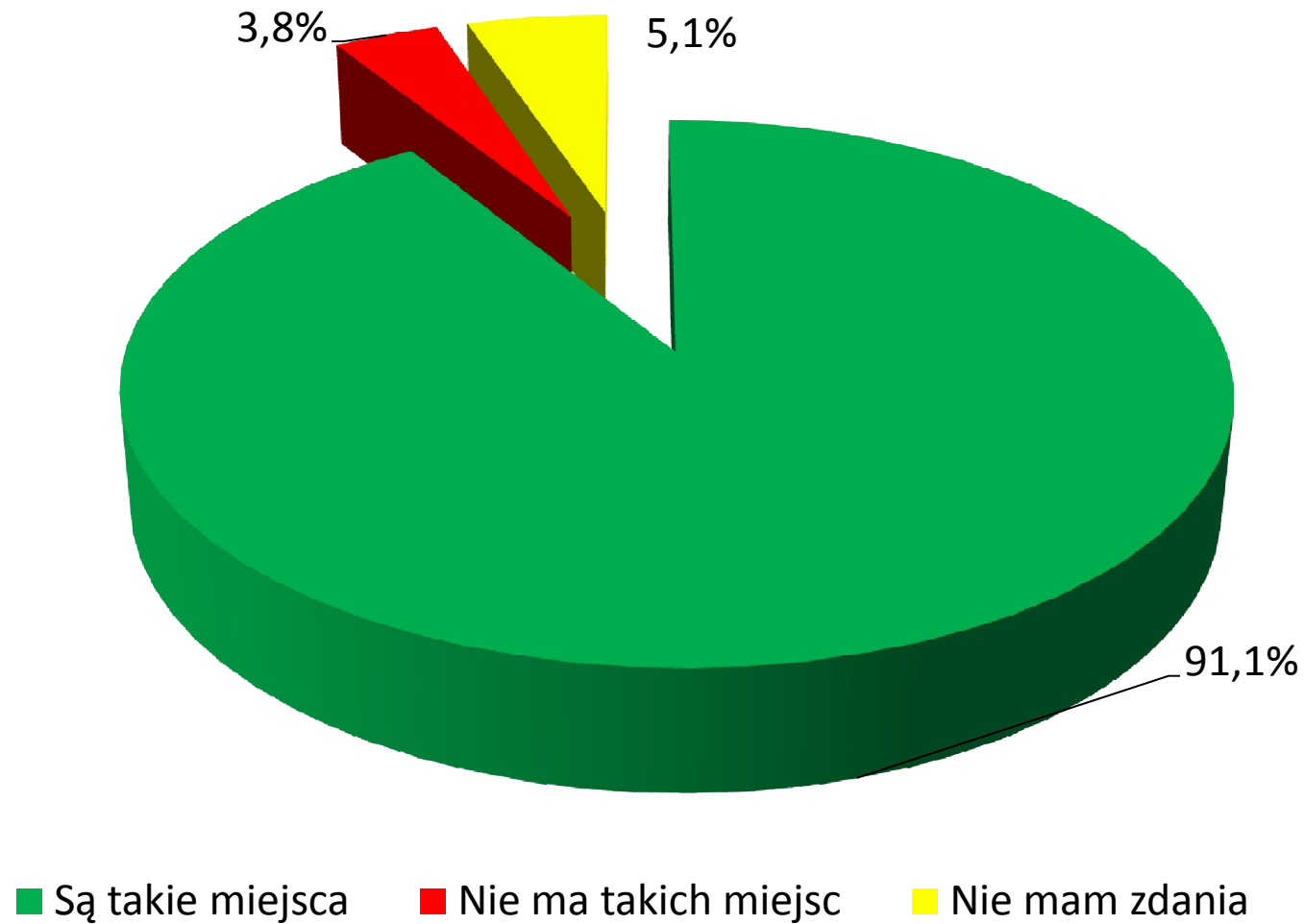
Co w największym stopniu decyduje o tożsamości Gliwic?

(w %, n-390) (wybór spośród trzech określeń)

Czynnik	%
Uczelnie i instytucje badawcze	60,8
Ludzie	45,5
Historia	42,7
Kształt budynków, ulic, placów	35,2
Usytuowanie geograficzne	16,2
Kolor zabudowy	15,2
Sposób oświetlenia	11,3
Inne	1,1

- Osoby identyfikujące się, jako Ślązacy częściej podkreślali znaczenie historii (52,2%), niż mieszkańcy o polskiej autoidentyfikacji (14,7%).
- Położenie geograficzne częściej wskazywały osoby identyfikujące się, jako Ślązacy (26,1%), niż Polacy (14,7%).

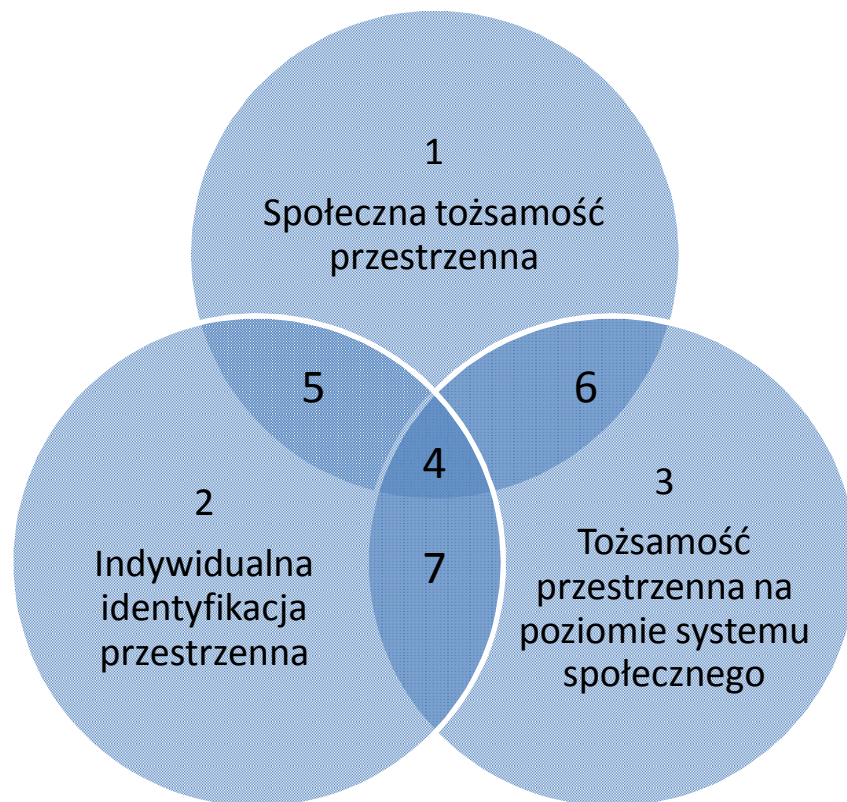
Istnienie miejsc najlepiej oddających charakter miasta (n-390)

Miejsca najlepiej oddające charakter Gliwic (n-355)

• Rynek	47,9%
• Radiostacja	23,7%
• Palmiarnia	17,5%
• Park Chopina	13,0%
• Starówka i centrum miasta	12,4%
• Pozostałe Parki	11,6%
• Ulica Zwycięstwa	7,0%
•	
• CH Forum	3,7%

Przestrzeń publiczna a tożsamość przestrzenna – przykład Gliwic

1 – przestrzeń lokalna np. centrum Łabęd, pola wokół Sikornika

2 – przestrzenie jednostkowych odniesień, miejsca trzecie np. herbaciarnia „Czajnik”, hałda w Ostropie

3 – przestrzenie istotne z perspektywy władz miasta np. Nowe Gliwice (zrewitalizowane tereny pokopalniane)

4 – najważniejsze miejskie przestrzenie publiczne np. rynek, Park Chopina, ulica Zwycięstwa, radiostacja

5 – przestrzeń dzielnic/osiedli np. Łabędy, osiedle Kopernika itp.

6 – przestrzenie miejskiej dumy i uroczystości oficjalnych np. Plac Piłsudskiego z pomnikiem Piłsudskiego, Plac Krakowski

7 – przestrzenie „profesjonalistów” i miejskiej dumy np. modernistyczny dom handlowy Weichmana przy ul. Zwycięstwa

Wnioski

- W badanych miastach występuje wysoki poziom identyfikacji z miastem
- Identyfikacja z miastem dla około 40% respondentów związana jest z odniesieniem do przestrzeni miejskiej
- Wśród przestrzeni odniesień tożsamościowych istotny jest podział na przestrzenie publiczne o skali ogólnomiejskiej (rynek, park) oraz o skali lokalnej (osiedle/dzielnica zamieszkania – lokalna przestrzeń codzienności)

Wnioski

- Im miasto ma mniej przestrzeni znaczących tym rzadziej mieszkańcy deklarują posiadanie miejsc ulubionych (wyraźna różnica pomiędzy Gliwicami, a pozostałymi badanymi miastami)
- Miejsca ulubione są najczęściej tożsame z miejscami, które wzmacniają poczucie identyfikacji z miastem.
- Przestrzenie publiczne najlepiej oddają charakter miasta Gliwice.

Wnioski

- Ważnym czynnikiem warunkującym tożsamość miasta jest deklarowana przynależność narodowo-regionalna.
- „Wspólne odniesienia do przestrzeni stanowią bazę doświadczeń, sprzyjającą komunikacji i interakcjom” (Łukowski 2002: 86). W tym procesie kluczową rolę odgrywają miejskie przestrzenie publiczne

Dziękujemy za uwagę